

mechanism of conceptualization of reality is emphasized. Classification for the means of Japanese word formation being of great interest from the point of axiology has been carried out, and the emotional load for each category of such means has been determined. Primary spheres of functioning for lexical units with emotional and axiological word-building affixes are defined.

Keywords: *conceptualization of reality, derivational stratum of language, derivational affix, emotional load, multifunctionality.*

УДК 811.81'373 ТУТ

Корнісць К.А., к. філол. н., асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПУРИСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В СУЧАСНІЙ МОВНІЙ ПОЛІТИЦІ ТУРЕЧЧИНИ

Статтю присвячено розгляду проблеми адаптації запозичень з арабської мови в турецьку. Дане дослідження дозволяє уточнити особливості процесу запозичень, подальшого функціонування слова в лексичній системі сучасної турецької мови, а також виявити те, як арабські запозичення відображають зміни, що відбулися в турецькій дійсності та ментальності.

Ключові слова: *пуризм, запозичення, арабізм, тюркізування.*

Актуальність обраної теми визначається необхідністю розгляду теоретичних і прикладних проблем лінгвістичної контактології, причому, що особливо важливо, на прикладі інтенсивних і тривалих лінгвокультурних контактів між мовами, різними як генетично, так і типологічно. Дані проблеми, на нашу думку, стають об'єктом особливої уваги лінгвістів і культурологів в останні два десятиліття, тобто в так звану епоху глобалізації.

Предметом вивчення в нашій роботі є, з одного боку, входження, адаптація та функціонування арабських лексичних запозичень у турецькій мові; з іншого боку – етимологія, семантичні особливості і функціонування цих лексичних запозичень у турецькому арго.

Фонетична, морфологічна та семантична адаптація запозичень із однієї мови в іншу стала об'єктом дослідження багатьох мовознавців: Ю. Жлуктенко, Л. Крисін. Не менш актуальною стала ця проблема і в галузі тюркології, куди свій вклад зробили ще корифеї сходознавчої науки: Ф. Міклошич, Ф. Корш, П. Меліоранський, Н. Дмитрієв, К. Менгес, Є. Севортян, Г. Халимоненко. Ці вчені розробили методіку дослідження історії тюркських запозичень у слов'янські мови, зокрема й українську.

Слід зазначити, що пуризм – нормативний напрям у літературній мовній політиці, скерований на усунення з мови неорганічних іншомовних елементів (етранжизмів), головним чином у лексичі, словотворі й синтаксисі, і заміну їх неологізмами чи народномовними конструкціями.

Пуризм притаманний суспільствам, що змагаються з чужоземними культурно-мовними нашаруваннями в добу національного відродження і пошуків національної

самобутності. Надмірний пуризм збіднює стилістичне багатство мови й утворює зайві лексичні дублети, поглиблюючи різницю між розмовною й літературною мовою. Цей розрив тим більший, чим більшим є розрив між рівнем освіченості просвітян і громади. Явище пуризму, зокрема, властиве для всіх країн, які виходять з-під впливів імперій та інших потужних впливів чужорідних культур. Прикладом є сучасна історія української мови, суттєво видозмінена у часи зросійщення упродовж середини ХХ ст. [9, с. 67].

Надзвичайно потужний рух на очищення мови від іншомовних слів спостерігався у Франції наприкінці ХХ ст., коли десятки інформаційних каналів і сотні спеціальних статей присвячували свої матеріали темі чистоти французької мови, зокрема від впливів англійських термінів [1, с. 4-5].

Різні прояви арабської культури увійшли істотним додатком у сукупність духовних та матеріальних цінностей, які є надбанням культури турецького народу. Чимало різноманітних пластів лексики арабської мови міцно засвоєні турецькою мовою. Терміни релігійного, адміністративного та правового вжитку, а також наукова термінологія до революції Кемалю були арабськими, і вони залишили в словнику турецької мови багато відбитків, що вживаються й донині. Надзвичайно показова доля турецьких неологізмів, які виникли в епоху пуристичних захоплень 30-х рр. Ці неологізми виникали різними шляхами: одні з'являлися у результаті поширення словотворчих можливостей сучасної турецької мови, інші штучно з'являлися на основі загально-тюркських морфологічних засобів [2, с. 183].

З одного боку, серед породжених згаданими процесами турецьких неологізмів виник значний пласт вдалих новоутворень, що міцно укорінилися у мові. Наприклад, слово *batı* – захід (від дієслівної основи *bat* – занурюватися), *doğu* – схід (від дієслівної основи *doğ* – народжуватися, з'являтися на світ), *görev* – обов'язок, борг (від дієслівної основи *gör* – бачити), *konu* – зміст (від дієслівної основи *kon* – бути покладеним, бути поставленим), *bilim* – знання, наука (від дієслівної основи *bil* – знати), *demeç* – звернення (від дієслівної основи *de* – говорити, казати) та ін. [3, с. 38].

З іншого боку, значна частина пуристичних рекомендацій 30-х рр. щодо заміни арабських слів новими, начебто турецькими, словами залишилася лише у словниках того часу як цікавий приклад штучного словотвору, знехтуваний живою стихією турецької мови. Серед рекомендованих пуристами слів є такі мертвозароджені слова, як *kıstam* – необхідність, *yediz* – тиждень, *sakman* – охороняючий, *sakni* – обережність, *ildim* – той, що кається, *bozut* – порча, псування, *çekem* – сила тяжіння, *eten* – матерія, *etiz* – тіло, *yanıç* – протиприродний та ін.

Значна частина новоутворень була засвоєна турецькою мовою не з тими значеннями, котрі були їм надані, а з іншими. Наприклад, слово *kıvanç* – засвоєно у значенні “радість” (рекомендоване значення – гордість), слово *yazman* – засвоєно у значенні секретар (рекомендоване значення – письменник, літератор), слово *görü* – вид, видовище (рекомендоване значення “погляд”), *bulgu* – дещо знайдене (рекомендоване значення “совість”) [7, с.140].

За допомогою введення в словник турецької мови слів, утворених на вищезазначених моделях, кількість арабських запозичень у сучасній турецькій мові істотно

зменшилася в порівнянні з тою літературною мовою, що закріплена в турецькій класичній літературі. Однак у сучасній турецькій мові багато арабізмів втратили свою “єдність” і продовжують використовуватися поряд із власне турецькими синонімами. Такі неологізми як *etki* – враження, вплив (поряд з ар. *tesir*), *durum* – положення (поряд з ар. *hal*), *özgürlük* – свобода (поряд з ар. *hürriyet*), *olay* – факт (поряд з ар. *hadise*) та ін.

Арабські і перські елементи, що збереглися у сучасній турецькій літературній мові, повністю освоєні мовою-реципієнтом. Вони підпорядковуються усім фонетичним законам турецької мови і починають сприйматися як власні. Інакше кажучи відбувається “тюркізування” цих слів. Цей термін використовує Мухаррем Ергін. Він зазначає, що турки дуже вибірково ставилися до іншомовної лексики і відкидали слова, які жодним чином не підходили до турецької фонетики і були складними у вимові [5, с. 18].

Таким чином, якщо слово не піддавалося процесу “тюркізування”, воно автоматично відкидалося. Процес тюркізування включає не лише фонетичну асиміляцію. Найчастіше трансформувалася й семантика. Наприклад, арабське слово *safak* в мові-джерелі означає “захід сонця”, турецькою ж мовою воно набуває протилежного значення “схід сонця”. Або слово *pes* в арабській означає “перед”, в турецькій мові “ззаду, позаду”, слово *hasta* в арабській – “поранений”, у турецькій – “хворий”.

Приклади прикметників, запозичених із арабської мови: *meçhul* “невідомий”, *acayip* “дивний”, *medeni* “культурний”, *mert* “мужній”, *mukaddes* “священний”, *muazzam* “величезний”, *mutazam* “регулярний”, *laahlak* “аморальний”, *nahvi* “синтаксичний”, *rabbani* “божественний”, *ragip* “сильно бажаючий, шматує” та ін. Запозичені турецькою мовою арабські слова в своїй більшості є віддієслівними іменними утвореннями. Наприклад: *galip* “перемагає, переможець”, *hazir* “присутній, готовий, готівковий”, *manzum* “впорядкований, приведенний у порядок”, *mahmul* “навантажений, нав’ючений”, *mezkur* “згаданий вище” та багато інших [3, с. 29]. Слід зазначити, що деякі арабізми увійшли до турецької мови в іншому значенні: *marifet* “спритність” (ар. просвітництво), *umut* “видатний” (ар. класичний), *nezaket* “делікатний”, (ар. ніжний).

Арабські слова також беруть активну участь у турецькому словотворенні: *alâkasiz* “непричетний”, *adaletli* “справедливий”, *adaletsizlik* “несправедливість”, *iradesiz* “безвольний”, та ін. [4, с. 133].

Фонетична адаптація запозичень полягає в аналізі мовної інтерференції, тобто пошуку відповідників у мові, яка запозичує те чи інше слово, стосовно мови, яка стає донором.

Наприклад, арабське слово **مِصْبَح** – читається як **смів** – мечеть; одина, іменник; арабською мовою означає “зібрання людей, мечеть”. “Священний дім з мінаретами, місце зібрання мусульман на молитву та для релігійних відправ”. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **camî** [10, с. 37].

مَنْهِيئَاتٌ – читається як **menhiyyat** – заборонене релігією. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **menhiyat**.

وَالْوَالِدَاتُ – читається як **evlâd** – дитина; арабське слово, іменник, одина. Виникло від арабського дієслова “velede”. Використовувалося в чоловічому, жіночому роді та має значення: сини і дочки. В османській мові використовувалося у значенні ‘покоління, рід, діти’. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **evlâd** [10, с. 51].

فءارقف – читається як **fukvr'a** – бідний; арабське слово, іменник від слова “fakir”. В арабській мові має таке значення: кран, завиток, бідний. В османській мові це слово використовувалося більше в однині, ніж у множині. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **fukara** [12, с. 368].

فوصصم – читається як **mytasavuf** – суфій; прикметник, однина; в усіх мовах використовується у значенні “людина, що присвятила себе Богу та прийняла суфійські переконання. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **mutasavvif** [11, с. 562].

شجن – читається як **cenet** – рай; іменник. Виражає значення ‘гуляти, накривати’. В літературі Дивану використовувалося у множині та мало значення типу: патріот батьківщини, садовий палац, усі гарні та хороші місця. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **cennet**.

عواقو – читається як **vaniö** – літопис, хроніка; у перекладі зі старо-османської мови означає ‘опис щоденних подій’, тобто ‘літопис’. Використовується в однині. У трьох мовах має однакове значення. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **vakayiname** [6, с. 36].

ولاست – читається як **teseli** – втіха; іменник, однина; походить з арабської та має одне значення ‘втіха’. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **teselli**.

ختفالف – читається як **hilsfet** – халіфат; однина, іменник; з арабської означає титул володарів Арабського халіфату, спадкоємців пророка Мухаммеда. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **halifat** [11, с. 394].

دعواقو – читається як **navvöid** – правила; іменник, множина; походить з арабської та перекладається як ‘постанова, основа, правила’. В сучасній турецькій мові використовується у множині в значенні ‘правила’. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **kavait**.

صصنق – читається як **nişay** – відплата; іменник, однина; з арабської перекладається ‘той, хто зробив щось погане, винуватець’. В турецькій мові слово дещо змінилося та має значення ‘відплата, розплата’. Внаслідок адаптації в турецькій мові слово набирає форми **kzas** [8, с. 211-212].

Отже, частина арабізмів набула абсолютно нових значень, які не мають смислового зв'язку не тільки з прототипом, але і з цими ж словами в турецькій мові, тобто відбувся їх подальший семантичний розвиток. Досліджений матеріал доводить значущість мовних контактів і своєрідність різних впливів, а також підтверджує лінгвістичну самостійність турецької мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аникіна Н.А. Заимствования в языковой картине мира / Н. А. Аникіна // Курс: Теория языка и межкультурная коммуникация, 2005. – Вып. 3. – С. 4-6.
2. Забитов С.М. Арабизмы в лексике восточнокавказских языков / С.М. Забитов / М. : РАН. Ин-т языкознания., 2001. – 219 с.
3. Иванов С.Н. Арабизмы в турецком языке: Учеб. пособие / С.Н. Иванов. – Л. : Изд. Ленин, ун-та, 1973. – 61 с.
4. Исакова Л.Д. Заимствования в современном дискурсе / Л.Д. Исакова. – М.: Вавилонская башня: Слово. Текст. Культура, 2003. – С. 130-136.
5. Майзель С.С.

Арабские и персидские элементы в турецком языке / С.С. Майзель. – М.-Л. : Московский институт востоковедения, 1945. – 30 с. 6. *Сморodin А.Ю.* Традиционно выделяемые критерии освоенности иноязычного слова / А.Ю. Смородин // Проблемы теории языка и переводоведения. – М., 2005. – Вып. 27. – С. 63-68. 7. *Сморodin А.Ю.* Лингвистическая природа заимствования / А.Ю. Смородин // Проблемы лингвистики и межкультурной коммуникации. – М., 2005. – Вып. 4. – С. 138-145. 8. *Халимоненко Г.І.* Тюркська лексична кибка українського словника / Г.І. Халимоненко. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – 2010. – 363 с. 9. *Хапиліна Е.В.* К вопросу о причинах лексического заимствования / Е.В. Хапилина, Ж. Багана // Романо-германская филология. – Саратов, 2005. – Вып. 5. – С. 66-68. 10. *Аvcэ Яауар.* Агарза kökenli Osmanlıca sözcükler / Яауар Аvcэ. – Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2006. – 108 s. 11. *Ferit Develliöglü.* Osmanlıca Türkçe Sözlük / Develliöglü Ferit. – Ankara: Aydın Kitabevi, 2013. – 1732 s. 12. *Aksoy Ömer.* Özleştirme durdurulamaz / Ömer Aksoy. – Ankara, 1958. – s. 365-396.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

***Корниец К.А., к. филол. н., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев***

ПУРИСТИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ В СОВРЕМЕННОЙ ЯЗЫКОВОЙ ПОЛИТИКЕ ТУРЦИИ

Статья посвящена рассмотрению проблемы адаптации заимствований из арабского языка в турецкий. Данное исследование позволяет уточнить особенности процесса заимствований, дальнейшего функционирования слова в лексической системе современного турецкого языка, а также выявить то, как арабские заимствования отражают изменения, произошедшие в турецкой действительности и ментальности.

Ключевые слова: пуризм, заимствования, арабизмы, тюркизирование.

***Korniyets K.A., PhD.
Taras Shevchenko National University of Kyiv***

PURIST TENDENCIES IN THE MODERN LINGUISTIC POLICY OF TURKEY

The article is devoted to the problem of borrowings adaptation from the Arabic language to Turkish. This research allows to clarify the features of the borrowing process, the further functioning of the word in the lexical system of the modern Turkish language, and also to reveal how Arab borrowing reflects the changes that have occurred in Turkish reality and mentality.

Key words: purism, borrowings, Arabisms, Turkisation.